

BULLETIN 4/96

UMĚLECKO HISTORICKÁ SPOLEČNOST V ČESKÝCH ZEMÍCH / CZECH ASSOCIATION OF ART HISTORIANS

Z obsahu / Contents:

Konference~Přednášky / Conferences~Lectures
Školy~Granty / Universities~Grants
Muzea~Galerie / Museums~Galleries
Památková péče / Preservation of Monuments
Výstavy~expoze / Exhibitions
Personalia

Karel Stejskal:

Rakousko 1996 - výstavy

Autor měl letos možnost průběžně sledovat mimořádně bohatou výstavní aktivitu v Rakousku. Málokdy se stává, aby v jediném roce bylo zpřístupněno tolik výtvarných děl z různých dob a zemí. Z moderních umělců se na jaře největšímu zájmu těšil C. Monet, jehož díla, počínaje ranými portrétními kresbami a slavnými Leknými konče, zcela zaplnila prostorné sály vídeňského Belvederu. C. Monet, A. Renoir a další západoevropští umělci jsou tam nyní zastoupeni i ve stálé expozici. Na jaře měli ve Vídni výstavy rovněž A. Rodin, R. Dufy a S. Dali. V sálech Banky Austria proběhla dobře připravená výstava, která prokázala vnitřní souvislost rané tvorby V. van Gogha s díly tzv. Haagské školy. Na podzim byla tu vystřídána expozice nazvanou „Degas - Cézanne - Picasso“, která však obsahovala též díla jiných malířů z majetku švýcarského sběratele. Moderní umění bylo možno konfrontovat s evropským historismem 19. století prezentovaným od září na velké výstavě „Traum vom Glück“ ve vídeňské Akademii a tamnějším Domě umělců. Bylo na ní shromážděno celkem 1100 exponátů rozmanitých technik a námětů z muzeí celého světa. Výstava osvětlila širší inspiračních zdrojů historismu, k nimž vedle evropských sluhů patřilo umění Orientu. Z Rakušanů dominoval tu ovšem H. Makart, z našich byli zastoupeni J. Mánes a K. Purkyně.

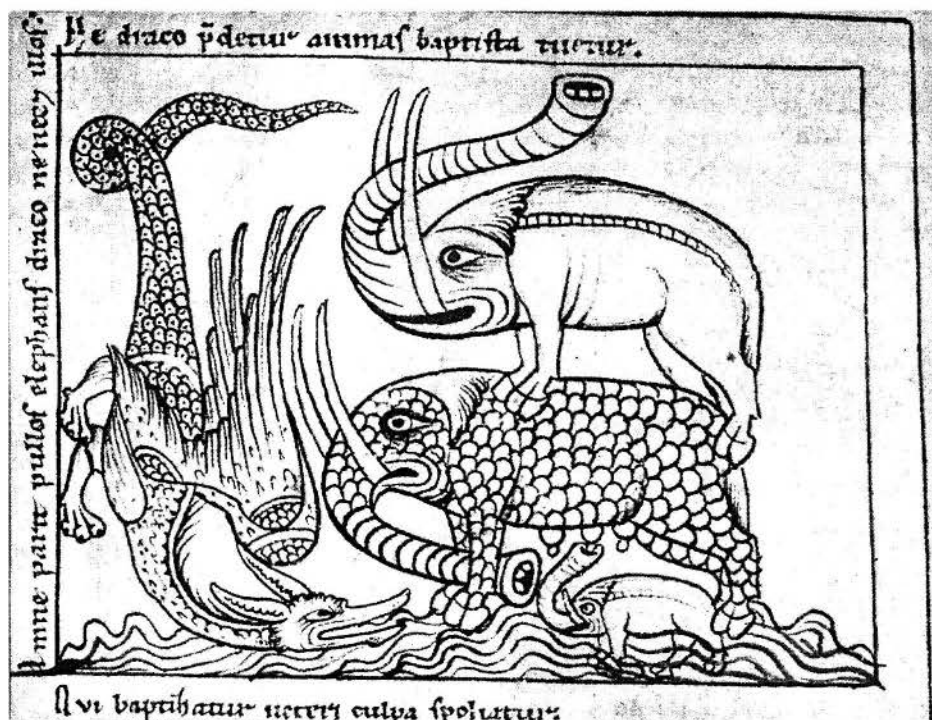
Pozoruhodné výstavy se konaly i v jiných oblastech Rakouska. Salcburk vzpomněl jubilea svého patrona S. Ruperta výstavou v Dómském muzeu dokumentující umělecký vývoj města od jeho římského údobí až do 19. století. Velká část sochařských, malířských a grafických exponátů byla věnována světcově ikonografii. Nejvíce mě zde zaujal výběr 60 iluminovaných rukopisů z 8. až 16. století vesměs vynikající kvality. V salcburské Residenční galerii bylo možno

Valná hromada UHS se koná v pátek 31. ledna

1997 od 10.00 do 12.00 hod. tentokrát v Lapidáriu Národního muzea, Praha 7 - Výstaviště.

Program: výroční zpráva o činnosti UHS v roce 1996, předání ceny Josefa Krásky, diskuse.

Od 9.30 do 10.00 hod. a po 12.00 hod. je možné si nechat obnovit platnost členské legitimace a uhradit členský příspěvek na rok 1997. - Odpoledne se koná v paláci Kinských a později ve Štemberském paláci prohlídka výstav italského renesančního umění (kresby a grafika, obrazy a sochy) a setkání s autory obou výstav. Sraz ve 14.30 hod. v paláci Kinských.

Kaliopi Chamonikola: XXIX. Mezinárodní kongres dějin umění v Amsterdamu

V r. 1988 pověřilo Generální shromáždění CIHA organizací XXIX. Mezinárodní kongresu dějin umění holandský národní komitét. Po 8 letech příprav se toto nejvýznamnější oborové setkání uskutečnilo v Amsterdamu od 1. do 7. září. Pořadatelská země - spojená s mimořádně bohatou uměleckou tradicí, hustou sítí galerií, uměnovědných univerzitních pracovišť a ústavů, které prostřednictvím svých zástupců vesměs participovaly na přípravách - naposledy hostila kongres v roce 1952. Není proto divu, že se pro celou domácí umělecko-historickou obec toto setkání stalo mimořádně významnou a prestižní událostí.

Vedle obvyklých praktických záležitostí věnoval organizační komitét tentokrát značnou pozornost především výběru nosného tématu, které bylo zvažováno v několika variantách. Motto „Paměť a zapomnění“ (Me-

mory and oblivion), které nakonec zvítězilo, nebylo jistě zvoleno náhodně. Jak při slavnostním zahájení zdůraznil předseda organizačního výboru Wessel Reinink (emeritní profesor univerzity v Utrechtu) - jedná se o fundamentální téma každé historické disciplíny a současně základní podmínku naší oborové existence, neboť historie jako věda nevznikla z žádného jiného důvodu než kvůli ochraňování vzpomínek před zapomením. Myslím, že volba tématu se ukázala jako velmi šťastná. Předmět zkoumání totiž nijak zásadně nezúžila. Pomohla však nastavit specifický úhel pohledu, do jehož záběru se vešlo umění v nejširším historickém spektru i jeho nejrozličnější aspekty (od metodologických, stylových, interpretačních, památkářských a pod.). Jednotlivé tematické linie pak dokázala vyvolat dojem, jakoby jednotlivé příspěvky na sebe

navazovaly a že jsou něčím jako dílčími kapitoly jedné knihy.

Promyšlené a inspirativní problémové okruhy (publikované v Bulletinu UHS v roce 1995) se nepodařilo naplnit snad jen v předpokládaném podílu mimoevropských specializací, kde pořadatelé vyjadřovali určitě zklamání z nedostatečného zájmu příslušných odborníků. Oproti minulému kongresu konanému v Berlíně před dvěma lety, který jeden z řečníků označil za „spektakulární“ (byl také početněji zastoupený účastníky z české strany) se ten letošní odvíjel co do rozsahu (soudě rovněž podle referencí zkušenějších kolegů) ve skromnějším měřítku. Oproti tamějším bezmála 3500 účastníkům se v Amsterdamu zaregistrovalo jen asi 600 lidí. I když nepatřím mezi ty, kteří mohli obě akce srovnávat, domnívám se, že kongres měl svá vlastní a dosti silná pozitiva.

Tím, že tentokrát nenominovaly aktivní účastníky národní komitety, byla nastolena zcela liberální pravidla. Přiblížila tak charakter kongresu jakési „kunsthistorické olympiády“ vycházející v první řadě ze zájmu a výkonu jednotlivce. V diskusích s kolegy sice občas zaznívalo jisté zklamání z toho, že v programu postrádali účast velkých světových „hvězd“ (které nechyběly v Berlíně). Na druhé straně však působilo velmi sympaticky, že se organizátoři nebáli riskovat a vsadili často na neznámá jména a pokusili se vycházet především z kvality a atraktivnosti přihlášených příspěvků. I když se očekávání nemuselo vždy krýt se skutečností, mezi referujícími se objevovali velmi často mladí lidé takřka na počátku své profesionální dráhy a tento celkový „mladistvý“ dojem byl v průběhu kongresu demonstrován hojnou účastí mladých lidí - jak reprezentantů nejrozličnějších institucí, tak evidentně ze studentských řad. Ostatně právě jim byla určena největší nabídka kongresových stipendií. Jednání probíhalo v moderním, krásně situovaném a skvěle vybaveném kongresovém centru RAI, nepříliš vzdáleném od středu města. Vyhlídková jízda pamíkem přímo z místa konání soustavou kanálů k Oude Kerk uprostřed Amsterdamu, kde se odehrávala oficiální recepce, patřila k nejpříjemnějším „mimopracovním“ dojmům. Skladba programu byla komponována do čtyř paralelních přednáškových bloků jednotlivých sekcí. Disciplinovaně dodržované třicetiminutové limity pro jednotlivé referáty, s vymezeným časem pro diskusi a s pravidelnými „breaky“ umožňovaly bez problémů vybírat z nabídky nejpřitažlivější příspěvky, které se vesměs kryly svými začátky. Po prvních dnech získalo svůj půvab zjištění, že v podstatě potkáváte stále stejné tváře. Volný exkurzní

den byl důmyslně načasován tak, aby poskytl možnost uvolnění a čas na prohlídku města a jeho galerie, na které během dne skutečně nezbyl čas.

Jako úplná novinka, která se zřejmě zapíše do historie mezinárodních kongresů dějin umění a - soudě podle ohlasů odborného publika a zdrojů z kuloárů - nejspíše také ovlivní jejich příští podobu - byla tzv. panelová sekce. Otce a koordinátorem myšlenky, na kterou bohužel nereflaktovali někteří další vyzvaní čeští kolegové, se stal holandský umělecký historik Gary Schwartz. Každý účastník dostal k dispozici (v části speciálně vybavené pro tento účel) plochu 1 x 1,5 metru. Tímto způsobem dostala šanci ještě další necelá stovka účastníků prezentovat svůj příspěvek, který nebyl vybrán k ústní prezentaci. Panelová sekce byla pro všechny překvapením co do šíře možností a kreativity přístupů jak převést tradiční textové informace do sdělné a přitom vizuálně atraktivní formy. Takže jsme se setkávali jak s technicky náročným computerovým zpracováním, tak s minimalistickými prezentacemi pracujícími pouze s výtvarnou, zkratkou, plakátem, textovým sloganem a pod. u nichž byla textová část pouze přílohou k nahlédnutí. Panelová sekce měla ještě další výhodu. Právě ona se - díky pravidelným v programu fixovaným časům - totiž stala místem neformálních setkání, příležitostí k výměně názorů a k navazování osobních kontaktů. Obrazová dokumentace všech instalovaných panelů byla v průběhu týdne přenášena na internetovou stránku, takže se stane zřejmým součástí komplexních kongresových materiálů dostupných pro všechny budoucí zájemce.

Průběh kongresu doprovázely pochopitelně další aktivity a společenské programy. Nemohl chybět veletrh vydavatelů umělecko-historické literatury s neuvěřitelně lákavou nabídkou publikací. Bylo zde možno nakoupit či objednat např. skvělou slovníkovou literaturu a encyklopedické řady (od K.G.Saur Verlag München), tituly Cambridge University Press a řady dalších. Pro computerové fanoušky z řad uměleckých historiků byl připraven „koutek“ AHIP (The Getty Art History Information Program), který v průběhu celého kongresu demonstroval umělecko-historické databáze, zdroje dostupných nebo existujících computerových sítí i živé síťové spojení na Internet. Nejskeptičtější hlasy, s nimiž jsem se setkala, vyzdvihovaly v celém setkání především společenský aspekt, s tím, že skutečně zásadní věci se odehrávají zpravidla na užším specializovaném fóru. Nevím pochopitelně, zda budu mít příležitost zúčastnit se dalšího kongresu. Jedno však vím docela jistě. Pokud se mi to podaří, budou tyto kritické zaručeně v Londýně roku 2000 opět při tom.

Rakousko 1996, pokračování ze str. 1

shlédnout velmi instruktivní výstavu malířských pomůcek, materiálů a technických postupů ozřejmující výsledky průzkumu děl v tamnější stálé expozici. Současně v Salcburku probíhala exklusivní výstava perských a indických miniatur a kaligrafií 16. až 18. století zapůjčených z Petrohradu.

Rok 1996 byl pro Rakušany milénium, neboť v jedné listině z roku 996 se poprvé vyskytuje jméno „Ostarichi“ - Österreich. K tomuto milénium vystavily své umělecké poklady kláštery v Klosterneuburku, Melku a Göttweigu. Na výstavě „1000 Jahre Buchmalerei in Göttweig“ jsem shlédl mj. latinskou Summu Johanna Astexana z doby kolem roku 1400 (sign. F 2), jejíž miniatury jsou dalším, dosud neznámým dílem našeho Mistra Pavlových epistol. Český původ rukopisu potvrzuje fragment výpisků z Viklefa a Husa přilepený na jeho zadním předešlé.

Ve Vídni byla milénium na jaře věnována velká výstava v podzemních prostorách Skotského kláštera nazvaná „Donau“. Ta mě však zklamala, neboť různorodý materiál, doplněný fotografiemi a filmy dnešního Podunají působil dost chaoticky. Velmi důležitá byla naopak výstava „Thesaurus Austriacus“ otevřená v červnu v budově Rakouské národní knihovny postavené v letech 1722-26 J. B. Fischerem z Erlachu a jeho synem. Ušlechtilý „Prunksaal“ této knihovny hostil ve vitrínách pečlivý výběr ze 6,7 miliónů objektů v jejím majetku. Krásný katalog s barevnými reprodukcemi vydaný Evou Irblich má 52 čísel. První část výstavy tvořily ukázky knižního umění v Rakousích od 8. do 14. století. Bylo tu možno obdivovat kresebnou virtuozitu ilustrací románských rukopisů jako je např. vzorník Codex 507 ze štyrského kláštera Rein (viz obr. na s.1). Na jedné z jeho perokreseb jsou zobrazeni sloni, kteří prý ponořují svá mláďata do vody, aby je nesežral drak: to je podle Fyziologu obrazem křtu. Další části výstavy byly věnovány pozdně gotické knižní malbě ve Vídni a rukopisům českého původu, které se dostaly do Rakous již ve středověku. U Jenni nazvala v katalogu slavný Evangeliiář Jana z Opavy Cod 1182, vytvořený v Praze pro rakouského vévodu Albrechta III., Gründungskodex des Thesaurus Austriacus. Z rozptýlené knihovny Václava IV. byly vystaveny Willehalmův kodex, dva svazky jeho bible a Zlatá bulla. Miniatury Matouše Ptáčka-Ormyse v kodexu 8330, věnovanému v roce 1571 českými stavy císaři Maxmiliánu II., byly dlouho považovány za „kopie“ zaniklého karlístejského rodokmene Karla IV. K. Hranitzky je v katalogu s odvoláním na mou studii označila za „Rekonstruktion des Luxemburger Stammbaums“. Velmi přitažlivou částí výstavy byly vynikající miniatury živočichů vytvořené pro arcivévodu Ferdinanda II. a Rudolfa II. Před návratem z Vídně jsem ještě zastihl výstavu „Die Botschaft der Musik“ v Harrachově paláci. Na ní byl mj. vystaven velký latinský Gradual obsahující svátek sv. Cyrila a Metoděje z Knihovny přátel hudby I. N. 16670. Vynikající výzdoba tohoto u nás neznámého rukopisu z doby kolem 1470 má blízko k dílu Jana Mikuše.

Causa Karlštejn

Dopis výboru UHS ředitelům Státního ústavu památkové péče a Památkového ústavu středních Čech z 7. 10. 1996.

Vážený pane řediteli,
výbor Umělecko-historické společnosti v českých zemích se na své poslední schůzi koncem září zabýval závažnou situací vzniklou v kapli sv. Kříže na hradě Karlštejně, která se podle našich informací podstatným způsobem dotýká

restaurovaných obrazů Mistra Theodorika. Touto situací jsme vážně znepokojeni, a rádi bychom o ni objektivně informovali naše členy Společnosti na stránkách Bulletinu UHS, tak aby nebyli odkázáni jen na nepěsné, případně i zkreslené údaje sdělovacích prostředků. Vede nás k tomu i přesvědčení, že problém zajištění optimálního klimatického režimu při uložení a prezentaci uměleckých památek se zdaleka netýká jen oblasti památkové péče, ale je obecným problé-

Zuzana Všecková: Konference „Znojmská rotunda ve světle vědeckého poznání“

Ve dnech 23. - 25. září 1996 uspořádalo Jiho-moravské muzeum ve Znojmě konferenci, jejímž úkolem bylo shrnout dosavadní stav archeologických poznatků, historických bádání, otázek datování nápisu, umělecko-historického významu malířské výzdoby rotundy a zhodnotit starší a mladší restaurátorské zásahy. Poslední den byl věnován vyhodnocení geofyzikálních výzkumů rotundy a ověření mikroklimatických podmínek prostředí ve znojmské rotundě. Přednášející zastupovali jednotlivé zainteresované orgány: za Jihomoravské muzeum ve Znojmě promluvil ředitel PhDr. Pavel Ciprian a PhDr. Jaromír Kovárník, CSc., za Masarykovu universitu v Brně vystoupil Doc. PhDr. Bohuslav Klíma s referátem shrnujícím poznatky archeologického výzkumu rotundy a PhDr. Martin Wihoda se zabýval postavením Znojmských údělníků v politickém a mocenském systému přemyslovské monarchie. PhDr. Anežka Vidmanová, CSc. se vyslovila k problematice nápisu a jeho datování do poloviny 11. století a na základě paleografického rozboru toto datování zpochybnila. Z hlediska umělecko-historického výkladu maleb velmi fundovaně podal novou interpretaci genealogického cyklu PhDr. Lubomír Konečný z Muzea města Brna. Na něj navázal v široce koncipovaném referátu PhDr. Pavel Černý z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Kratším příspěvkem k problematice christologického cyklu se zabývala PhDr. Zuzana Všecková z Ústavu dějin umění v Praze. Doc. PhDr. Milan Togner, rovněž z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, navrhl s ohledem na problematiku restaurování maleb jejich transfer. Restaurátoři A. Martan a J. Alt z Prahy a Kutné Hory obhajovali poslední restaurátorský zásah, kterému oponovala PhDr. Kateřina Dostálová z Brna. Zajímavý příspěvek přednesl Doc. Dr. Manfred Koller z Abteilung für Restaurierung und Konservierung z Bundesdenkmalamt ve Vídni, který porovnal především nástěnné malby restaurované Theodorem Melicherem ve Znojmě, Pürggu a Hartbergu a rovněž demonstroval na postavě sv. Romana z Petersbergu ve Friesachu z doby kolem roku 1140 nutnost transferovat ohrožené malby. Na závěr prvního dne účastníci konference navštívili bývalý premonstrátský klášter v Louce, druhý den pak měli možnost shlédnout velmi dobře nasvícené nástěnné malby v rotundě, kdy vystoupily zajímavé detaily, při běžném osvětlení nepostřehnutelné. Konferenci z hlediska umělecko-historického a dokumentačního doplnil ředitel Ústavu pro klasická studia AV ČR v Praze Doc. PhDr. Jan Bažant, CSc., autor rovněž fundovaného příspěvku o malbách ve znojmské rotundě. V rámci projektu Clavis monumentorum litterarum prezentoval pomocí špičkové počítačové techniky digitalizovanou podobu nástěnných maleb v

mem, s níž se s větším či menším úspěchem vyrovnávají také muzejní a galerijní instituce. Proto bychom této problematice chtěli napříště věnovat zvýšenou pozornost. A to je hlavním důvodem proč se na Vás obracím se žádostí o poskytnutí zevrubných informací o situaci, k níž došlo v souvislosti s deskovými obrazy Mistra Theodorika, uloženými po provedené restauraci na Karlštejně, případně o formulaci Vašeho stanoviska, které bychom zveřejnili na stránkách Bulletinu UHS. Současně Vám naše Společnost nabízí i odbornou pomoc při jejím řešení, a pochopitelně také svou podporu při všech jednáních v této záležitosti. Se srdečnými pozdravy

Doc. PhDr. Lubomír Slaviček, předseda UHS

Odpověď PhDr. Josefa Štulce, ředitele Státního ústavu památkové péče z 5. 11. 1996 (čj. 4898/96)

Vážený pane předsedo, na Váš dotaz o současném stavu výzdoby kaple sv. Kříže hradu Karlštejna, Vám musíme s politováním sdělit, že v poslední době došlo ke dvěma závažným, i když ve své podstatě rozdílným událostem, které negativně ovlivnily stav deskových obrazů. Velmi závažným a z hlediska uchování umělecké výzdoby kaple v odpovídajícím stavu, bylo zjištění zcela nevhodného mikroklimatu. Došlo zde k velkým teplotním výkyvům a relativní vlhkost dosáhla v srpnu 1996 80% i více. V důsledku toho došlo k pohybu některých dřevěných desek a tím k uvolnění barevné vrstvy. V době zjištění těchto negativních skutečností se dne 2. 8. 1996 z iniciativy požárního technika středočeského PÚ konala v prostoru lapidária (suterén Velké věže) reklamní protipožární zkouška - hašení požáru za sucha. Otevřenými průduchy se tato sypká látka obsahující chlorid draselný, uhličitán draselný a kysličník hořečnatý, dostala do kaple sv. Kříže a ulpěla na veškeré výzdobě. Tato protipožární zkouška nebyla předem konzultována a nikdo z kompetentních pracovníků o ní nebyl informován. Rychlým zásahem restaurátorů a pracovníků uměleckořemeslných dílen PÚ středních Čech se podařilo téměř veškerý spad látky z výzdoby odstranit. Poškození vzniklá nevhodným mikroklimatem se budou napravovat podstatně déle.

V současné době jsou prováděna v kapli následující opatření: V kapli i v prostoru, kam byla část obrazů neprodleně přenesena, se pravidelně měří teplota i relativní vlhkost, mikroklimatický režim je zde pod kontrolou. Pokud přesáhne doporučené hodnoty, je zapojován odvlhčovač. PÚ středních Čech objednal zpracování studie klimatického režimu. Zatím byl stanoven prozatímní vlhkost i teplotní režim v prostoru kaple. Vracení obrazů zpět do kaple bude možné za předpokladu zjištění stabilizovaného mikroklimatu, po zateplení a opravě oken. Zároveň bude dořešeno představení des-

kových obrazů od severní stěny. Nadále bude také pravidelně monitorováno mikroklima v kapli sv. Kříže i v kostele P. Marie a zajišťován režim podle vypracovaného klimatologického doporučení. Děkujeme za Vaši nabídku odborné pomoci, bude-li třeba, rádi ji využijeme. Pro přesnější informaci Vám v příloze posíláme návrh ochrany a záchrany umělecké výzdoby kaple.

PhDr. Josef Štulec, ředitel

Příloha: SH Karlštejn - návrh péče ochrany a záchrany umělecké výzdoby (zpracovaly PhDr. Alena Horynová, Ing. Ivana Kopecká).

V současné době by měla péče a záchrana umělecké výzdoby směřovat k vyřešení dvou základních, spolu nesouvisajících problémů, které je třeba i odděleně posuzovat:

- 1) následky hasičského cvičení
- 2) nevyhovující klima v kapli sv. Kříže a v kostele Panny Marie

ad 1) Následky rozptýlení alkalického aerosolu, jak v prostoru kaple, tak v prostoru depozitáře byly, zdá se, odstraněny. Všechny měřené hodnoty ph na povrchu interiérů, ale i na obrazech či oplachových vodách, jsou neutrální, v mezích tolerance. Horší je situace v samotném lapidáriu, kde došlo přímo k odpálení dýmovnice. Hodnoty ph zde velmi kolísají od silně zásaditých (na špatně přístupném a hodně členitém povrchu) přes neutrální (podlaha) až ke kyselým (na jemně porézních hladkých površích). V tomto prostoru je nutné celý interiér znovu důkladně očistit nasucho, silikonovými kartáči, vysavačem, zejména kamenné artefakty u odvrácených a obtížněji přístupných míst. Na jaře lze uvažovat o dočištění kamene mokřím procesem (málo porézní kámen Wapem, porézní kámen odsolováním obklady buničiny s destilovanou vodou).

ad 2) Klimatické podmínky v kapli sv. Kříže doporučujeme řešit takto:

- a) neodkladně zde instalovat kvalitní monitorovací systém, snímače rozmístit s ohledem na nejvíce ohrožené partie.
- b) Zadat ke zpracování 2 varianty klimatické situace. Jednu, která by využívala pouze tzv. přirozené větrání a teplotní parametry stavby; druhou pro řízený klimatický režim včetně ekonomických nákladů pořízovacích i provozních, s odhadem dosažitelných intervalů stabilní teploty a relativní vlhkosti. Na základě jejich kvalitní oponentury bude možné rozhodnout o dalším postupu. Požadavky na teplotu a relativní vlhkost z hlediska bezpečného přežití deskových obrazů:

Teploty spíše nízké (15°-16° C), stabilní, bez výkyvů, v optimálním případě by během zimy neměla teplota klesnout pod + 5° C. Relativně stabilní nízkou teplotu zaručuje sama architektura objektu. Výkyvy mohou být způsobeny nevhodným větráním, nárazovou přítomností většího počtu osob nebo extrémními výkyvy teplot v exteriéru. Poslednímu z uvedených důvodů ne-

lze, bez náročnějších technických zásahů, zabránit, ale důsledky lze do jisté míry zmírnit alespoň zateplením oken v zimním období a odsazením desek dále od zdi, které mohou promrzat, umožněním cirkulace vzduchu mezi deskami a zdi.

Optimální relativní vlhkost je 50-60%. Z hlediska stability desek jsou nejbezpečnější šokové změny - náhlé výkyvy relativní vlhkosti, která nesmí klesnout pod 50% (desky by praskaly) a neměla by vystoupit nad 65%, kdy již hrozí rozvoj plísní. Netěsná a rozbitá okna nemohou být jedním ze zdrojů náhlých výkyvů relativní vlhkosti, např. při teplé, a vlhkém počasí, nebo naopak, při velmi tuhých mrazech. Okna by měla být tedy urychleně opravena. V současné době, než budou zpracovány klimatické studie, navrhuje v kapli ponechat alespoň defensor a zapínat jej v případě, že relativní vlhkost bude směřovat vně intervalu bezpečných hod-

not. Dále navrhuje ošetřit dřevěné deštění přípravkem proti plísním, aby se po vrácení desek na původní místo nestalo ohniskem nového napadení plísními. U deskových obrazů doporučujeme, ve spolupráci s restaurátory, stanovit pořadí naléhavosti dalšího restaurování desky. Ostatní desky, i když nebyly v současné době restaurovány, ale jsou v relativně dobrém stavu, ponechat prozatím bez restaurátorského zásahu. V kostele P. Marie navrhuje monitorovat a zaznamenávat teploty a relativní vlhkost během roku. Snímače rozmístit tak, aby dokumentovaly situaci zejména v místech, kde hrozí promrzání a kondenzace vody. Nevětrat přímo, aby nedošlo ke zkreslení měřených hodnot. Na základě výsledků, zejména zimního a jarního období, pak bude možné rozhodnout o dalším postupu.

Pozn.: Odpověď z Památkového úřadu středních Čech výboru UHS nedošla.

rotundě, které dovoluje mnohostranné zkoumání památky prostřednictvím CD ROMů. Závěrem lze shrnout, že příspěvky ve své šířce otevřely zejména v námi sledovaném historickém a uměleckohistorickém bádání řadu nových otázek, jimiž se budou jistě i v budoucnu odborníci intenzivně zabývat.

Olga Kotková: Katalog Gotiky v západních Čechách

Ke konci r. 1996 vydala Národní galerie v Praze dlouho očekávaný katalog výstavy Gotika v západních Čechách (J. Fajt a kol., Gotika v západních Čechách (1230 - 1530), I - III. Praha 1995 - 1996. 945 stran, 195 barevných reprodukcí, 1186 černobílých. Vázané vydání 3200,- Kč, brožované 2200,- Kč). Shromážděným materiálem, rozsahem i zaměřením publikace bohatě přesahuje běžné výstavní katalogy. Je opravdovým kompendiem, které shrnuje kulturněhistorický vývoj vymezeného regionu ve sledovaném období. Vedle historického úvodu je zde m.j. přehled o vzdělanosti a knižní kultuře, kapitola o urbanismu. Katalog architektury obsahuje i všechny půdorysy (což např. chybí v „akademických“ Dějinách českého výtvarného umění). Odborníci jistě velmi uvítají i zveřejnění souboru inventarů plzeňských kostelů, které čtenáři najdou ve druhém svazku. Sem je zařazena i nástěnná, desková a knižní malba a dále umělecké řemeslo. Téměř celý třetí díl autoři věnovali architektonické sochařství a plastice, náhrobní sochařství a sochařství. Velkou předností publikace je systematická zpracování a objektivnost základních faktů, o čemž např. v oddíle sochařství svědčí drobný, leč podstatný, detail - druh dřeva je specifikován pouze v případech, kdy byl proveden laboratorní rozbor. Katalogová čísla jednotlivých uměleckých děl obsahují i odkazy na prameny (jestliže se je podařilo nalézt) a zkrácené odkazy na literaturu. V závěru je pak seznam literatury, který jistě poslouží nejednomu badateli.

Po zásluze je velká pozornost věnována Mistru Ukřižování ze Sv. Bartoloměje, jenž, řečeno s J. Fajtem, bez pochyb patří k největším středoevropským sochařům činných kolem poloviny 15. století. Objevem výstavy byl nálezkou klečící sochy sv. Maří Magdalény, která doplnila skupinu Ukřižování z kostela Sv. Bartoloměje v Plzni. Skulptura je, kromě své výjimečné kvality, důležitá i z hlediska poznání geneze tvorby plzeňského řezbáře. Ukazuje totiž zcela zřetelně vliv nizozemského umění, a to především flémallovo-rogiervské orientace. Maří Magdaléna se opravdu blíží světicím malovaným Rogierem van der Weyden (viz např. oltář z Miraflores v berlínském Dahlemu); nesrovnávala bych ji však s deskou s Narozením Páně z Granady, která je sama kopií (byť téměř identickou) podle Rogiera a ve Španělsku ji patrně vytvořil, jak naznačují výsledky novějšího bádání (zejména C.Périer-d'Ieteren in Genava XLI,

Jiří Fajt: „Přežije Karlštejn rok 2000 ?“

V pozdním létě minulého roku proběhla v našich médiích zpráva o „Hasičském bálu na Karlštejně“ (Respekt 35, 26.8. - 1.9.1996). Přestože redaktoři tentokrát až nečekaně (!) věcně informovali o stavu jedné z nejvzácnějších památek českého středověku po nepochopitelné a zcela nezodpovědné události z 2. srpna minulého roku, zdá se mi, že jakási rekapitulace, o níž jsem byl požádán předsedou výboru UHS doc. dr. L. Slavičkem, nemůže být vůbec na škodu. Tím spíše, že dosud tato událost není vůbec uzavřena, a to především ve smyslu přiznání přímé osobní zodpovědnosti za poškození kulturní památky, navíc s jasně vyčíslitelnými následky.

Jistě by bylo „nošením dříví do lesa“ zmiňovat se detailně o rozsáhlém restaurátorském projektu, který na Karlštejně již řadu let probíhá. Dosud při něm prošla rukama restaurátorů většina z cenné malířské výzdoby karlstějnských sakrálních prostor, včetně asi tří čtvrtin z celkového počtu 129-ti deskových obrazů zdobících stěny kaple Ostatků utrpení Páně ve velké věži (zv. též sv. Kříže). Převážná většina zbývajících deskových obrazů se nyní restauruje v ateliérech Národní galerie v Praze (několik desek restauruje M. Hamsík a R. Hamsíková, na restaurování se podílí též V. Frömlová), která ve spolupráci s Památkovým ústavem středních Čech v Praze připravuje rozsáhlou výstavní prezentaci malířského díla Mistra Theodorika (klášter sv. Anežky České, 12. 11. 1997 - 27. 4. 1998). V těchto souvislostech Národní galerie v Praze (Sbírka starého umění) na Karlštejně provádí detailní fotografickou dokumentaci kaple a samozřejmě i deskových obrazů: - V červenci 1996 byl při fotografování deskových obrazů shledán katastrofální stav mnoha z nich (šlo zhruba o 50% z asi 80-ti restaurovaných a v kapli osazených obrazů); rozestupoval se u nich dřevěný podklad, původní barevná vrstva se puchýřovitě uvolňovala od podkladu, u některých bylo patrné smytí retuší a degradace

tmelů, většina byla zasažena plísní. Po tomto zjištění bylo na 7. srpna 1996 některými členy Komise pro sledování restaurátorských prací na hradu Karlštejně (= poradní orgán ředitele ŠÚPP, dr. J. Štulce, dále jen Karlštejnská komise) svoláno mimořádné jednání, kde se měl stav desek urychleně řešit.

- Pět dnů před tímto jednáním se přímo v karlstějnské velké věži (!) - dvě patra pod kaplí Ostatků utrpení Páně v prostorách hradního lapidária - uskutečnila protipožární zkouška, při níž firma Besy dodala blíže nespecifikovanou chemikálii, dovezenou údajně z Ruska, firma Kass ji potom aplikovala; bez předložení jakéhokoli atestu, který by blíže specifikoval chemické složení látky, bez jakýchkoli referencí z již provedených obdobných zkoušek v prostředí sbírkových institucí (archivy, muzea, knihovny apod.). Za správce památky - Památkový ústav středních Čech v Praze - celou věc vyjednával a v době nepřítomnosti (dovolená) a tedy i nevědomosti ředitele instituce, ing. arch. J. Mrázka, povolil provozně technický náměstek PÚ ing. P. Paris, za aktivní spoluúčasti požárního technika PÚ pana Dolejše.

Látka ve formě aerosolu použitá při zkoušce působením vzdušné vlhkosti zpráškovatěla, a nejspíše také díky předimenzování dávky se dostala svislým proudem v křbu lapidária do prostoru kaple Ostatků utrpení Páně, kterou zcela zamořila. Na reliéfně členitém povrchu stěn kaple, na podlaze, ale také na deskových obrazech poškozených již nevhodným klimatem vytvořila tehdy jakoby mléčný potah.

- Karlštejnská komise, svolaná na 7. srpen 1996 původně ze zcela jiného důvodu, se tak mohla s následky protipožární zkoušky seznámit bezprostředně. Na jednání komise zástupci zúčastněných firem přiznali, že nemají žádné zkušenosti ze zkoušek v obdobných institucích, navíc na žádost o doložení chemického složení použité látky předkládali jen reklamní leták s výtkou, že oni látku

1993, s. 107), Juan de Flandes (cca 1460 - 1519). Nález této sochy podporuje již formulovanou myšlenku, že náš mistr poznal nizozemské umění. Mohl se s ním seznámit v jižním Německu nebo v Porýní, což poznamenal i J. Fajt. Porýnské inspiraci by odpovídal i Kristus sám. Typ plzeňského Ukřižovaného zřetelně souvisí se staršími mystickými křicifixy 1. poloviny 14. století, byť v Porýní (přesněji v Kolíně nad Rýnem) vznikaly práce ovlivněné mystickými díly i v následujícím století - např. Ukřižovaný z kostela Sv. Georga (Kolín nad Rýnem; kolem 1400), které jsou typově plzeňskému Kristu velmi blízké. S přihlédnutím ke známému faktu, že vliv velkých nizozemských mistrů (zejména Mistra z Flémalle, Rogiera van der Weyden a Dierica Boutse) byl v Kolíně mimořádně silný, pak je snad na místě uvažovat o bezprostředním vlivu dolnorýnského umění na Mistra Ukřižování ze Sv. Bartoloměje. Katalog ovšem kolem tohoto autora shromáždil i další práce - ověření Fajtových jistě podložených úvah však nyní znesnadňuje skutečnost, že nebylo možné si s katalogem v ruce výstavu projít. Na druhou stranu teprve pohled na množství zpracovaných uměleckých děl (k výstavě např. byly pořízeny stovky snímků, mnohé památky byly fotografovány vůbec poprvé, někdy se nová fotodokumentace pořizovala po restaurování) vysvětluje, proč se katalog objevil se zpožděním. Ostatně je více než výstavní tiskovinou (nepodařilo se mně např. ani v jednom svazku najít údaje o místě a době konání výstavy, což byl patrně záměr editora) příručkou ke studiu středoevropské pozdní gotiky. Lze však očekávat diskusi, jež vyvolají některé nové atribuce a datace - např. připsání sochy Sv. biskupa (Sv. Ludvíka z Toulouse) Mistru Ukřižování ze Sv. Bartoloměje. Na mnohé otázky odpoví i další bádání, pro které budou (vlastně už jsou) všechny tři svazky základní pomocí. Katalog je určitě srovnatelný s podobnými zahraničními publikacemi, např. s *Die Parler und der Schöne Stil, 1350 - 1400, I-IV* (kat. výst.). Köln am Rhein 1978. Připravuje se i německé vydání, jež shromážděný materiál a výsledky mnoholeté práce týmu našich medievalistů zpřístupní i odbornému světu. Lze si jen přát, aby se podařil bezchybný a stylisticky obratný překlad do němčiny, který zhodnotí texty českých autorů.

Nová mezinárodní revue

umělecké grafiky GRAPHEION

Nulté nabídkové číslo mezinárodní revue moderní grafiky, umění tisku, knihy a papíru vyšlo 20. prosince 1996. Vydavatelem je Středoevropská galerie a nakladatelství. Revue bude vycházet jako čtvrtletník v českém a anglickém jazyce, v rozsahu 112 stran formátu A4 v rovnocenném zastoupení textové a obrazové části. Vedle nezbytného kalendária výstav bude přinášet informace o významných osobnostech světové grafiky, její minulosti, články problémové, teoretické,

přece „jen“ dodávají a aplikují a že tedy ani nemožnou její složení znát (!). Po okamžitých analýzách technologů z Národní galerie v Praze a ze ŠÚPP bylo zjištěno, že použitá látka je silná alkálie (pH až 16) a že na sebe neustále váže vodu. Komise rozhodla, aby všechny obrazy byly okamžitě přemístěny do nezasaženého prostoru, kde byl následně dokumentován jejich stav. Současně byly zahájeny průzkumy zjišťující působení chemikálie na malbu se snahou nalézt nejméně škodlivý způsob odstranění látky z povrchu obrazů a dalších artefaktů v zasažených prostorách (průzkumy probíhaly v ŠÚPP, na VŠCHT, v NG, podíleli se na nich iniciativně i někteří další restaurátoři). Komise v zápisu ze svého jednání důrazně konstatovala, že Karlštejn není v žádném případě místem pro experimenty a vyslovila podiv nad tím, že k takovému experimentu mohl být vůbec vydán souhlas a příkaz (viz zápis z jednání Karlštejské komise ze dne 7. 8. 1996 a jeho dodatek ze dne 30. 8. 1996). Hodnocena byla také dlouhodobě špatná klimatická situace v kapli a bylo s překvapením konstatováno, že od října 1995 zde neprobíhalo měření a nebylo tudíž vyhodnocováno klima, v důsledku čehož nebyla obrazům věnována odpovídající péče. Dosud také nebyl dorešen, natož realizován, režim zajišťující ve velké věži vhodné a stabilní klima - a to přesto, že se zde klima již více jak pět let sleduje (!). Komise požadovala, aby jednak bylo okamžitě obnoveno měření klimatických hodnot v kapli a zpracován vhodný teplotní a vlhkostní režim, dále aby ze všech vyčtených nedostatků byly vyvozeny zřetelné závěry, které „jednoznačně zabrání opakování podobných situací (dlouhodobě nevhodné klima ohrožující obrazy) a nepřipustných experimentů (protipožární zkouška z 2. srpna 1996)“.

V následných týdnech probíhalo intenzivní čištění v první řadě obrazů a nástěnných maleb v kapli, poté i veškerých dalších povrchů zasažených při protipožární zkoušce. Nejúčinnější formou čištění se po analýzách ukázalo mechanické odstraňování ulpělé látky. Po dvou měsících již vykazovalo měření neutrální hodnoty pH na povrchu nejen všech obrazů, ale i ve většině zasažených interiérů. Nejkomplikovanější situace zůstala v lapidáriu. Zde uložené kamenné artefakty se jen velmi těžko zbavovaly látky, která zůstala v hloubkách pórezních materiálů a hodnoty naměřené na nich ještě na počátku listopadu 1996 vykazovaly stále silně alkalickou reakci. Měření ze dne 22. listopadu po dalším očištění však i zde konstatovalo v zásadě již neutrální hodnoty. Mezi tím se Karlštejská komise na podzim sešla dvakrát. Předposlední zasedání komise (14. října 1996) se v diskusi soustředilo také na osobní zodpovědnost některých pracovníků PÚ za vzniklou situaci, a to jak s ohledem k dlouhodobě špatné péči o nejcenější prostory hradu (klimatický režim), tak i v souvislosti s protipožární zkouškou, která zarážející přístup památkářů jen akcentovala. Členové komise se podívovali nad lakonickým konstatováním odpovědných zástupců Ministerstva kultury ČR, kteří nechťeli o situaci

na Karlštejně (raději ?) nic vědět a tvrdili, že jde o novinářskou kachnu. Podobné stanovisko však nepochopitelně zaujali v prvním kontaktu s novináři i zaměstnanci správy hradu nebo překvapivě i ing. Paris (!). Většina členů v komisi vyžadovala uznání přímé osobní odpovědnosti za vzniklé škody - pohybující se řádově v miliónech korun - a vyvození zásadních personálních důsledků; někteří členové svou další účast v komisi dokonce podmiňovali bezodkladným splněním tohoto bodu.

- Poslední jednání komise (27. listopadu 1996) již proběhlo v poněkud méně vzrušené atmosféře a zúčastnění kromě jiného vyslechli několik zpráv. V nich byli seznámeni s novým měřením pH v zasažených prostorách, jehož hodnoty se v podstatě již pohybovaly v normálních mezích, byli informováni o postupujících pracích památkářů vedoucích ke zlepšení vhodného klimatu v kapli Ostatků utrpení Páně a v depozitáři, kde budou přes zimu uloženy deskové obrazy. Ing. Červenák provádějící po dobu více jak pěti let v kapli měření navrhnul dále pokračovat s monitorováním v kapli ještě další zimní období, podal zároveň informaci o svých dosavadních měřeních, které shrne ve výsledné zprávě. Závěrem komise s politováním vyslechla zprávu o žádosti ing. arch. J. Mrázka na odstoupení z funkce. Členové komise však na svém minulém setkání nepovažovali ředitele PÚ za přímo odpovědného a konstatovali, že jeho „odstoupení z funkce by zcela postrádalo smysl a nic by neřešilo, neboť ti, kteří jsou za vzniklou situaci zodpovědní by nebyli nijak postiženi“ (viz příslušný zápis). Jak se teprve dnes zdá, protipožární zkouška ve svém důsledku patrně poškodila malířskou výzdobu kaple Ostatků utrpení Páně na Karlštejně, zejména pak deskové obrazy, méně, než dlouhodobě nedostatečná a nekvalifikovaná péče o klimatické podmínky, jimž jsou obrazy po celý rok vystavovány. To si uvědomuji vždy, když v restaurátorském ateliéru Národní galerie v Praze vidím patnáct, nedávno restaurovaných deskových obrazů, poškozených právě díky špatným klimatickým podmínkám v kapli, jež bude nutné znovu restaurovat. I když samozřejmě nelze s jistotou vůbec tvrdit, že za deset let alkalická látka ulpěla třeba v hloubi úzké spáry původního rámu nezačne na deskový obraz negativně působit. Toto srovnání - možná do značné míry nepřesné - však v žádném případě nezakládá ani možnost zlehčovat škody způsobené nezodpovědným přístupem příslušných pracovníků PÚ.

Co dodat závěrem ? Snad jen to, aby se napříště každý z nás dokázal přihlásit ke svému dílu odpovědnosti vyplývajícímu ze svěřených úkolů a současně aby řídící pracovníci byli v hodnocení těchto úkolů maximálně objektivní - aby na jedné straně dokázali ocenit úspěchy, na druhé pak aby nezapomínali zřetelně a přesně pojmenovat chyby, případně z nich vyvodit i důrazné a nepopulární důsledky.

Olga Pujmanová: Italské renesanční umění z českých sbírek. (Obrazy a sochy)

Italským památkám pozdního středověku a renesance dochovaným na našem území nebyla dosud věnována zasloužená pozornost. Hlavním cílem výstavy (Národní galerie v Praze - Šternberský palác, 29. 11. 1996 - 7. 3. 1997) je proto připomenout jejich význam a dosud netušenou bohatost. Název expozice je pouze rámcový. Většina vystavených děl patří sice renesanci, zahrnuje však také díla gotická a manýristická. Expozice soustřeďuje na 120 obrazů, 35 vyřiznutých miniatur a 20 plastik. Její těžiště tedy spočívá v malbě, jež v hrubých rysech zachycuje vývoj italského malířství od poloviny 14. do konce 16. století. Apeninský poloostrov byl tehdy rozdroben na množství malých států se svébytnou kulturou, což umožnilo vznik různým malířským školám. Na výstavě jsou obrazy z významných center jako byly Florencie, Siena, Bologna, Ferrara, Milán a Benátky. Nejpočetněji je zastoupeno benátské malířství, jehož kvalitním projevem je např. Sv. Petr bratří Antonia a Bartolomea Vivarinů. Z mistrovských děl výstavy připomeňme za jiné ranou práci ferrarského malíře Dossa Dossioho Kojící madona mezi sv. Petrem a sv. Josefem a Bičování Krista, jehož autor, lombardský malíř a architekt Bernardo Zenale byl uznáván i Leonardem da Vinci. S výjimkou několika příkladů světců malby (především portrétů) mají vystavené obrazy náboženský námět. Obvykle jde o zlomky oltářních obrazů, jejichž ostatní části jsou dnes roztroušeny v různých světových sbírkách. K dělení tabernáklů docházelo v Itálii od konce 18. století. Tehdy se totiž začínal pozvolna probouzet zájem o umění středověku a souběžně s ním se objevili sběratelé. Jedním z prvních byl italský markýz Tommaso degli Obizzi, jehož sbírka ze zámku Catajo u Padovy byla na konci minulého století převezena do Vídně, odtamtud na zámek Konopiště a dnes je z velké části v NG v Praze. Ze sběratelských a komerčních důvodů však nedocházelo jen k dělení tabernáklů ale také iluminovaných rukopisů. Jednotlivé listy kodexů či pouhé z nich vyřiznuté miniatury se rovněž stávaly žádoucím obchodním artiklem. Výstava předvádí pěkný soubor takových miniatur ze Západočeského

muzea v Plzni a z NG v Praze, z jejíhož depozi-táře pochází také nejpočetnější kolekce italské deskové malby, jež se zachovala na našem území. Malý vynikající soubor zapůjčila Moravská galerie Brno, Arcibiskupství olomoucké a Okresní muzeum Most, další jednotlivé obrazy také Správa Pražského hradu, hrad Šternberk na

Moravě a řada jiných veřejných i soukromých sbírek. Většina z těchto vystavených obrazů se na území České republiky dostala až na přelomu 19. a 20. století a do zdejších sbírek vplynula nejčastěji z různých šlechtických sbírek. Tak je tomu také s vystavenými skulpturami. Za severo-italské reliéfy z Regionálního muzea v Teplicích vděčíme sběratelství Clary Aldringenů, soubor plastik ze Slezského zemského muzea v Opavě je darem Jana II. z Lichtenštejna. Z lichtenštejnských sbírek pochází rovněž několik plastik, z nichž mramorový anděl z okruhu Michelozza a dřevěná sv. Barbora anonymního toskánského mistra z počátku 15. století patří k největším překvapením výstavy. K výstavě byl vydán obsáhlý, bohatě ilustrovaný vědecký katalog v české a italské jazykové mutaci s anglickým resumé. V souvislosti s výstavou se také uskutečnil odborné sympozium s mezinárodní účastí.

zprávy z každodenní tvůrčí praxe, diskuse atd. Významné místo by mělo patřit grafické tvorbě bývalého „východního bloku“, která neměla z důvodů kulturně-politické izolace mnoho možností k publicitě. Vedle technicko-řemeslného aspektu grafiky bude revue sledovat i nejnovější proměny, překračující klasicky vymezené hranice disciplíny.
S. Hošková (editor, šéfredaktor)

In memoriam Vlastimila Jiříka

Naprosto nečekaně zemřel v neděli 8. prosince 1996 kolega PhDr. Vlastimil Jiřík, CSc. Jeho osud je přímo typický pro generace, ztrativší své mládí a zralý věk v absurditě totality. Narozen 23. října 1931 v Orlovicích u Domažlic, prožil své dětství v pohraničí a až po roce 1945 se přestěhoval s rodiči do Prahy. Po maturitě na Akademickém gymnasiu mu nebylo umožněno další studium a vojenskou službu vykonával v kárné rotě pracovních technického praporu na Libavě. Ani po návratu se nemohl na vysokou školu dlouho prosadit.

A tak svou doktorskou práci *O českém kubismu* obhájil až v roce 1967, když v roce 1966 dokončil úspěšně diplomní práci *O problému prostoru v moderním malířství* a v témže roce nastoupil postgraduální studium u prof. Hanse Sedlmayra v Salcburku. Tam se zabýval otázkami strukturní metody v dějinách umění a studiem středověké evropské barokní architektury. V Salcburku pak pobýval ještě rok navíc jako čestný asistent. Koncem roku 1971 dokončil práci na své vědecké kandidatuře, při níž zpracovával klíčové téma českého radikálního baroka: *Klášteří kostel sv. Markéty v Břevnově*, kde mu byl konzultantem pro ontologické otázky prof. Jan Patočka. Tehdy také přednášel V. Jiřík na katedře dějin umění filosofické fakulty Karlovy university *Úvod do Velkomoravské architektury*.

Ale po prověrkách v březnu 1972 bylo rázem všechno opět změněno.

Vlastimil Jiřík nastoupil do služeb památkové péče a tam se snažil uplatnit svoje zkušenosti z praxe u prof. Sedlmayra. Přirozeným dovršením těchto snah byl překlad statí H. Sedlmayra *Demolovaná krása* a *Město bez krajiny*, které vyšly v edici MONUMENTA, a kde V. Jiřík v doslovu *Památková péče jako uměleckohistorické hledisko* ukázal, že praktická metodika památkové péče vychází a musí vycházet z důsledného ontologického přístupu k materiálu, z něhož jsou památky-umělecká díla vytvořena a že bez důkladné znalosti látek, z nichž umělec památku-výtvarné dílo tvořil, nelze památku dokonale poznat a tím méně ochránit či o ni pečovat ať už konzervací nebo dokonce restaurováním.

Již ve svých prvních úvahách *Historik umění a umělecké dílo* (Umění XVIII/1970, str. 582-594) a *Umělecké dílo a historik umění* (Umění XIX/1971, str. 202-205) sledoval Vlastimil Jiřík obecnější problematiku oboru. V tom pokračoval

Lubomír Slavíček: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku

Po vydání 1. svazku *Uměleckých památek Moravy a Slezska* od Bohumila Samky (Praha-Academia 1995) se odborníci i širší okruh zájemců o umění mohou těšit z dalšího badatelského a edičního počínu, který nadto podává počet o úrovni dějepisů umění na Moravě. Po

řadě peripetií, téměř 10 let po dokončení textové části, vyšla totiž na podzim letošního roku v nakladatelství Academia zásadní kniha o barokním umění na Moravě a ve Slezsku, kterou napsali historik Josef Válka a historikové umění Jiřivo Krsek, Zdeněk Kudělka a Miloš Stehlík. Zásahu na

i dále: *Vztah výtvarných oborů k prostoru a času* (Filozofický časopis XXX/1982, str. 490-495), *Barokní architektura a barokní hudba* (Estetika XXV/1988, str. 215-225), *Nové vztahy člověka k přírodě a umění* (Estetika XXVII/1989, str. 233-247), *Obraz v pohybu a obraz v klidu - něco z ontologie obrazu* (Estetika XXVIII/1990, str. 229-242).

Na filmové fakultě AMU měl V. Jiřík léta malý úvazek, v němž přednášel studentům o skladbě výtvarného obrazu. Dvoudílná skripta *Kinematografický obraz I., II.* vydala AMU v Praze v roce 1994; v nich bylo navázáno na jeho starší skriptu *Dialektika kinematografického obrazu a malířského díla* (I. 1984, II. 1987) a *Film, řeč, obraz* (1989). Podrobná bibliografie Vlastimila Jiříka byla otištěna v časopise *Památky a příroda* v roce 1991 na str. 607-608 u příležitosti jeho šedesátin. V současné době V. Jiřík zpracovává další skripta *Filmový obraz a obrazy ostatní*. Recenzoval jsem jejich 58 stránkový úvod, který ukazoval, že půjde o pojednání základního smyslu filmového obrazu na současné odborné úrovni pod aspekty nejnovější evropské a světové literatury. Vlastní skripta ale končí na str. 81 rukopisu. Odchod každého člověka je bolestný pro ty, kteří ho znali a ještě bolestnější pro ty, kteří mu rozuměli a kteří ho milovali. Ale zůstává tu dílo, které je nakonec společné i těm blízkým, i těm, kteří autora vůbec nepoznali. A tu nastává onen druhý život: autor žije ve svém díle tím víc, čím více znalostí, nadšení a lásky do něho vložil. NON OMNIS MORIAR zní už od starověku. Dílo Vlastimila Jiříka zůstává povzbuzením a poučením pro nás i pro všechny další. Čest jeho památce.

Jaroslav Petrů

Pernštejn- středověký hrad na Moravě.

Nová publikace jako podnět k úvaze o současném stavu jedné oblasti knižní produkce. 72 stran včetně 2 map, 6 plánů, 29 č.-b., 13 bar. fotografií. Česká a anglická verze (německá se připravuje). Náklad 2000+1000 výtisků. Vydal Památkový ústav v Brně 1996, editor Bohumil Samek.

Kniha je určena především návštěvníkům hradu. Tam ovšem přicházejí lidé různých zájmů a zaměření, laici, vlastivědní nadšenci i profesionální odborníci. Je proto také na místě poskytnout jim diferencovanou „obsahu“ i v podobě tisků odlišné úrovně. Nová monografie je určena pro ty náročnější, splňovat by měla i požadavky odborné veřejnosti.

Nový pernštejnský svazek navazuje v mnoha ohledech na ediční činnost Státního památkového ústavu, zahájenou krátce po 2. světové válce a reprezentovanou jmény Jiřího Hilimery a Huga Rokyty. Tehdy, na počátku 50. let, to byly sice graficky skromné a útlé, avšak obsahově hutné svazky, v nichž o jednotlivých památkách i o městech, především o městských památkových rezervacích, psali odborníci - specialisté. Úspornou formou v nich předkládali širší veřejnosti nejnovější poznatky svého bádání. Tato činnost, přenesena na někdejší krajská střediska památkové péče, bohužel

vydání této závažné publikace má především vytrvalost autorů v čele s hlavním redaktorem publikace Zdeňkem Kudělkou, kteří se po zániku nakladatelství Odeon snažili pro svůj opus magnum najít vhodného a ochotného vydavatele, stejně jako finanční podpora Grantové agentury České republiky, Fondu AV ČR pro vydávání vědecké literatury a Města Brna.

Rozsáhlá kniha (740 s., 442 barevných a čb. reprodukcí, 680,- Kč; ISBN 80-200-0540-4) byla vědomě koncipována jako protějšek k obdobné syntéze Jaromíra Neumanna, kterou nakladatelství Odeon vydalo již v roce 1969 (2. rozšířené vydání 1974). Na rozdíl od barokního umění, které v průběhu 17. a 18. století vznikalo na území Čech, zůstávala stavební a umělecká aktivita stejného časového úseku na Moravě širšímu okruhu zájemců o výtvarné umění dlouho prakticky neznáma. A to navzdory rozsáhlému a soustavnému badatelskému úsilí řady historiků umění, kteří zejména po roce 1945 zaměřili svou pozornost na hlubší poznání i následné zpracování problematiky barokního umění a kultury na Moravě. Svůj podíl na tomto stavu má skutečnost, že většina výsledků - nezřídka zásadního významu - byla zveřejněna v publikacích, určených převážně odborné veřejnosti. Jak přesvědčivě shrnuje úvodní stať J. Války, zůstávalo základní poznání barokního umění na Moravě navíc na dlouhou dobu odkázáno na starší slovníkovou a topograficky zaměřenou literaturu pozdního 18. a zejména 19. století (O. Schweigl, J. P. Cerroni, E. Hawlik, G. Wolny, Ch. d'Elvert, A. Prokop, W. Schramm ad.). I když již ve 20. a 30. letech našeho století byly při zpracování dané problematiky dosaženy některé badatelsky zajímavé výsledky, např. v dílech studiích E. W. Brauna, V. Richtera, Z. Drobné, K. Krejčího ad., k hlavnímu badatelskému nasazení došlo až od sklonku 40. let, zásluhou prvních poválečných absolventů zejména brněnského Semináře dějin umění na Masarykově univerzitě. I přes nepřízeň doby systematicky prováděný výzkum v terénu i v archivech směřoval k prvním syntetickým monografickým zpracováním tvorby některých uměleckých osobností moravského baroka. Vedle V. Kratinové, M. Hanavské-Zeminové, A. Königové-Adlerové připadl v tomto záslužném úsilí důležité místo právě autorům recenzované publikace. Textová část obsahuje především souhrnné studie o jednotlivých oborech barokního umění na území Moravy a rakouské části Slezska - o architektuře (Zd. Kudělka), sochařství (M. Stehlík), malířství (I. Krsek, přehlednuto V. Kratinovou), a na rozdíl od zmíněné Neumannovy knihy též o uměleckém řemesle (M. Stehlík). Toto rozšíření je šťastné a nepochybně přispívá k plastičtějšímu pohledu na uměleckou produkci barokní Moravy. Úvodní, koncizně formulované studie podávají na poměrně malé ploše ucelenou a faktograficky bohatou informaci o slohovém charakteru a vývoji jednotlivých odvětví barokního umění, a současně poskytují spolehlivý přehled o umělecké činnosti všech hlavních

uměleckých osobností, které spoluvytvářely jeho podobu. Základní přehledové studie předznamenává úvodní, esejisticky koncipovaná studie J. Války o historickém, společenském a ekonomickém pozadí barokní kultury na Moravě. Autor zde do jisté míry sumarizuje příslušné kapitoly druhého dílu svých *Dějin Moravy*. Morava reformace, renesance a baroka (Brno 1995). Textový blok ještě uzavírá shrnující stať, v níž se autoři umělekohistorické části knihy snaží o objektivní postižení příznačných rysů a osobitosti barokního umění na Moravě, především ve vztahu k soudobému českému a rakouskému umění. Nejen svým rozsahem, ale zejména významem připadl v textové části publikace zásadní podíl katalogu, v němž jsou v reprezentativním výběru detailně pojednána charakteristická a vývojově závažná díla barokní architektury, sochařství, malířství a uměleckého řemesla, jež názorně dokumentují podobu a rozsah stavebního a uměleckého podnikání na Moravě a ve Slezsku, a vhodně doplňují líčení historického vývoje obsaženého v úvodních studiích. Pro vlastní zpracování jednotlivých katalogových vstupů je charakteristické vyvážené spojení slohové analýzy rozebíraného díla s jeho ikonografickou interpretací; pozornost je zaměřena na otázky přesvědčivého autorského určení díla, jehož vznik je osvětlen na pozadí širších historických souvislostí a interpretován s přihlédnutím k celé umělcově tvorbě. Jednotlivá katalogová čísla, mající charakter drobných, hutně formulovaných monografických studií, se bezprostředně váží k fotografické dokumentaci, jejímž autorem je převážně z větší části Prokop Paul. Důležité místo ve struktuře publikace připadlo také podrobné, pečlivě zpracované bibliografii, která sama o sobě poskytuje názorný přehled o dosavadním rozvoji a výsledcích badatelského úsilí na poli barokního umění na Moravě, o jeho intenzitě v jednotlivých časových úsecích, a současně se čtenáři stává důležitým vodítkem pro příp. detailnější studium dané problematiky. Nově vydaná monografie o barokním umění na Moravě a ve Slezsku představuje - spolu s příslušnými kapitolami v akademických dějinách českého umění z roku 1989 - nesporný badatelský mezník při zpracování dané problematiky. Navíc se jako vpravdě životní výkon předních představitelů jedné generace moravských historiků umění stává pro mladší generaci badatelů závažnou výzvou k následování a podněcující motivací pro další výzkum.

PRAHA V OBDOBÍ VLÁDY POSLEDNÍCH PŘEMYSLOVCŮ A LUCEMBURKŮ

Nová expozice Muzea hlavního města Prahy zachycuje vývoj hlavního města v období vrcholného středověku let 1230 až 1437.

U příležitosti 770. výročí města Znojma byla 19. 12. 1996 v Domě umění Jihomoravského muzea slavnostně otevřena nová stálá expozice **STARÉ UMĚNÍ ZNOJEMSKA** - gotické a barokní umění ve sbírkách Jihomoravského muzea.

postupem doby povětšinou zplaněla; původní práce se změnila na produkty recepční publicistiky. Kniha navazuje na všechny nejlepší vlastnosti zmíněných tisků, k nimž nepochybně patří také monografie dnes emeritního profesora Masarykovy univerzity v Brně Zdeňka Kuděly, vydaná roku 1954. Stejně jako její uvedená předchůdkyně má i nynější publikace svého hlavního autora - tentokrát jím je kvalifikovaný badatel o pevnostních stavbách středověku Miroslav Plaček -, obsahuje i doprovodné statě dalších autorů. M. Stehlík napsal kapitolu Dotek baroku, P. Holíková píše o knihovně, B. Samek sestavil ikonografii (Pernštejn očima malířů) a bibliografii Pernštejna. Podrobená důkladnému redakčnímu zpracování je kniha založena na pevně obsahové i formální koncepci. Výklad je podán obecně přístupnou formou, ovšem se znalostí odborné problematiky na úrovni aktuálních badatelských výsledků. Tomu také odpovídá bohaté obrazové vybavení i grafický koncept knihy. Publikace byla vytvářena v opozici vůči záplavě tisků vděčících za svůj vznik komerčním představám o „potřebách“ poněkud povrchní turistiky. Tyto „produkty“ sice oplývají ilustrační pestrobarevností, zpravidla chybí byt jen situační plán a jejich text se jeví jako nutné zlo často problematické obsahové hodnoty. Cílem nové pernštejnské monografie brněnského Památkového ústavu je naopak poskytnout spolehlivý výklad poučenému laikovi a vědeckým zhodnocením jedné stavby přispět k lepšímu poznání kulturní minulosti země. [bs]

Výstava „A Thousand Years of Czech Culture; Riches from the National Museum in Prague“

Dne 14. září 1996 byla ve městě Winston-Salem (U. S. A., stát Severní Karolína) zahájena výstava „Tisíc let české kultury; z bohatství Národního muzea v Praze“. Její autoři, kterými jsou zaměstnanci americké muzejní instituce Old Salem, Inc., Národního muzea a jejich externí spolupracovníci, si v této výstavě kladli za cíl seznámit americkou veřejnost s důležitými momenty českých kulturních dějin od doby příchodu slovanských kmenů na naše území po vznik Československé republiky v roce 1918. Etapy dějin kultury jsou demonstrovány na sbírkovém materiálu největší českého muzea. Mezi více než dvěma sty exponáty jsou zastoupeny ukázky středověké a barokní malby a plastiky, ukázky užitého umění od 6. do 19. století, staré tisky, archiválie, materiál hudební a divadelní. Nechybí ani kolekce lidového umění. U příležitosti výstavy byl vydán stejnojmenný katalog. Výstava potrvá ve městě, jež bylo roku 1766 založeno příslušníky ochranné Jednoty bratrské, do poloviny března 1997. (mm)

Novým ředitelem Domu umění v Brně se na základě konkursu, konaného na podzim loňského roku, stal od 1. ledna 1997 historik umění **Pavel Liška**. Od konce šedesátých let žil v Německu a v poslední době působil jako vedoucí katedry dějin umění a architektury na fakultě architektury Technické univerzity v Liberci.

STIPENDIUM DR. ALFREDA BADERA pro výzkum barokního malířství na rok 1997. The Foundation for Civil Society vypisuje čtvrtý ročník svého stipendia na podporu výzkumu evropského malířství 17. století. Stipendium je určeno pro mladé badatele z České republiky a je poskytováno prostřednictvím Foundation for Civil Society díky podpoře Dr. Alfreda Badera, amerického chemika, podnikatele, sběratele a mecenáše. Podmínky pro udělení stipendia na rok 1997 jsou následující: Žadatel(ka) by měl(a) být studentem/studentkou katedry dějin umění a mladší než třicet let. Žadatel(ka) předloží přihlášku, doporučující dopis a návrh projektu na využití stipendia, který musí specifikovat umělce, skupinu nebo lokální školu umění 17. století, jejichž výzkumu se bude žadatel(ka) věnovat mimo území České republiky. Studie se nemusí týkat českých umělců. Předpokládá se, že výsledky studijní cesty budou shrnuty písemným způsobem nebo využity pro přípravu rozsáhlejší písemné práce; způsob eseje anebo publikace je libovolný. Stipendium na rok 1997 činí USD 5.000, - na dvouměsíční studijní pobyt v zahraničí. Žadatelé budou posuzováni podle kvality předpokládaného projektu. Výběr žadatelů provede Dr. Milena Bartlová na základě konzultace s Uměleckohistorickou společností a za pomoci vysokoškolských pedagogů, u kterých žadatelé studují. Přihlášku s plánem výzkumu a doporučujícím dopisem zašlete do 28. února 1997 na adresu: Kristina Marjanovič, The Foundation for Civil Society, Jelení 200/3, 118 00 Praha 1, tel: 02/2451 0873, 53 60 02, 53 62 03, fax 02/2451 0875.

Nositelé stipendia budou vyrozuměni do 31. března 1997; svou stipendijní cestu mohou nastoupit od konce akademického roku 1996/1997, nejpozději však do 15. listopadu 1997. Kontaktujte nás, Vaše dotazy Vám rádi zodpovíme na uvedené adrese či telefonním čísle.

Výstava „Paris, de Clovis a Dagobert“

V polovině října 1996 byla pod patronací starosty města Paříže Jeana Tiberiho zahájena v sále sv. Jana pařížské radnice výstava „Paris, de Clovis a Dagobert“, jež je ohlasem 1500. výročí Chlodvíkova křtu. Výstava, kterou autorsky připravil tým předních francouzských odborníků, se v první části zabývá problematikou významu merovejských panovníků od 5. do 7. století, jejich zakladatelským dílem a důležitostí v širším evropském kontextu. Část druhá je věnována merovejské ikonografii od středověku po novou dobu. Mezi vystavenými předměty převažují soudobé rukopisy, zlatnické a kamenosochařské práce. Za nejzajímavější exponáty jsou považovány šperky, nalezené v hrobu královny Aregondy, manželky Klotara I. (ze sbírek Muzea starožitností v Saint-Germain-en-Laye a pařížského Louvru), kříž císaře Justina II (565-578) z pokladu vatikánské baziliky sv. Petra a relikviář sv. Eligia, který byl zapůjčen oddělením starších českých dějin Národního muzea. Poslední jmenovaný exponát, jenž byl pro světovou míru zhotoven v Praze po roce 1378, je vystaven vedle manuskriptu české provenience, Legendy sv. Eligia (kolem 1380) z Historické knihovny města Paříže. K výstavě, jež potrvá do 5. ledna 1997, byl vydán katalog. Martin Mádl

Uměleckohistorická společnost v Českých zemích (UHS)

Společnost byla založena v r. 1990 jako profesní sdružení oboru dějin umění pro odborné pracovníky ve vědě, školství, muzeích, galeriích, památkové péči, knihovnách, odborně orientované publicistice apod. Členy se mohou stát i kolegové s trvalým pobytem v zahraničí. Společnost řídí volený dvanáctičlenný výbor, který se schází k projednání aktuálních otázek, podnětů, stížností a pod. 1x měsíčně. Společnost pořádá 1x ročně valné shromáždění s navazujícím odborným setkáním. Pro své členy vydává čtvrtletně Bulletin UHS v rozsahu 8-16 stran (zdarma).

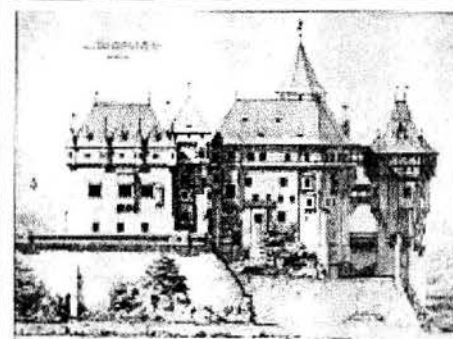
Roční příspěvek pro řádné členy činí 150 Kč, pro důchodce a studenty 50 Kč, zápisné (jednorázově) 100 Kč. Legitimace (pětijazyčná) je opatřena pasovou fotografií a její platnost prodlužuje sekretariát UHS na každý kalendářní rok časově ohraničeným razítkem.

Platná legitimace opravňuje k volnému vstupu do většiny galerií a muzeí výtvarného umění v České republice. Jejich seznam je 1x ročně otištěn v Bulletinu UHS.

Adresa sekretariátu:

Dušana Barčová, ÚDU AV ČR, Husova 4, 110 00 Praha 1, Tel. 231 45 97 Fax: 2422 9436, E-mail: arthist@site.cas.cz

Bank.spojení: KB Praha 1, 48232-011/0100

BULLETIN 4/96

Ročník 7 / Volume 7

Vydává / Published by: Výbor Uměleckohistorické společnosti v Českých zemích (UHS) / Czech Association of Art Historians (CAAH)

Vychází čtvrtletně / Published four times a year, Uzavěrky / Deadlines: 31.3, 30.6, 30.9, 31.12.

Redakce / Editors: D. Barčová, M. Judlová, L. Konečný, I. Muchka, R. Pahl

Zahraniční korespondent / Foreign Editor: M. Simons Grafická úprava / Layout: I. Muchka

Adresa redakce / Editors Address:

D. Barčová, ÚDU AV ČR, Husova 4, 110 00 Praha 1 Tel. 2422 8547 Fax: 2422 9436

E-mail: arthist@site.cas.cz

(písemné materiály zasílejte pokud možno na disketách 3,5", oper.systémy DOS, Windows, Apple / manuscripts should be written on floppies 3,5", system DOS, Windows or Apple, reprodukce z digit. kopírek nebo digit. záznamy/ reproductions from digital copiers or scanned images)

ISSN 0862-612

© 1996 Uměleckohistorická společnost v českých zemích